

BOEKBESPREKING

DE NEDERLANDSE ZOETWATERMOLLUSKEN. RECENTE EN FOSSIELE WEEKDIEREN UIT ZOET EN BRAK WATER. Gittenberger, E., A.W. Janssen, W.J. Kuijper, J.G.J. Kuiper, T. Meijer, G. van der Velde & G.A. Peeters. 1998. ISBN 90 5011 1181. KNNV Uitgeverij, Utrecht. 230 x 297 mm, gebonden met stofwikkels, 228 pp., 12 kleurplaten, vele z/w potloodtekeningen. Prijs f 95,- (excl. verzendkosten).

Na vele jaren van wachten en toezeggingen is het dan toch gelukt om vóór het jaar 2000 een standaardwerk over de recente en fossiele Nederlandse zoet- en brakwatermollusken te laten verschijnen. Na het verschijnen (en alleen nog anti-quarisch verkrijgbaar) van de klassiekers van Herklot (1862), Dorsman & De Wilde (1929), Van Benthem Jutting (1933, 1943) en Janssen & De Vogel (1965) hebben een 10-tal auteurs onder de eindredactie van Gittenberger en Janssen een gedegen stuk werk geleverd.

In de inleiding worden de respectievelijke auteurs en hun bijdrage verantwoord, het gebruik van dit werk aangegeven, de behandelde soorten en criteria verklaard en een dankwoord gericht aan de mensen die op enigerlei wijze aan het boek hebben bijgedragen. Hoofdstuk 2 behandelt de bouw van mollusken. Hierin wordt op duidelijke wijze de anatomie, bouw en variatie van huisjesslakken en tweekleppigen weergegeven. Hoofdstuk 3 geeft uitleg over systematiek en naamgeving. Op leesbare wijze worden termen als soortsbegrip, splitters en de regels van de internationale commissie (ICZN) uiteengezet. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een systematische lijst van soorten, waarin 79 recent voorkomende soorten (50 slakken en 29 mossels) en 34 fossiele soorten de revue passeren. Een kritische blik op deze lijst kon slechts enkele kleine foutjes boven tafel brengen. Zo wordt op pp. 25 *Hydrobia neglecta* vermeld, een soort waarvan Hoeksema (1998) onlangs aantoonde dat het een junior synoniem is van *Hydrobia acuta* (Draparnaud, 1805). Op pp. 26, 2de kolom boven staat geschreven " = *Valvata macrostoma* Mörch, 1864, non Studer, 1820". Dit geeft een systematicus te denken en vermoedelijk behoort "non Studer, 1820" achter de soort erboven (*V. pulchella*) te worden vermeld. Op pp. 27, 1e kolom is het jaartal 1810 vergeten bij *R. auriculatus* Montfort en kan *H. bicarinatum* Say, 1817 onmogelijk zonder haakjes worden vermeld als het geslacht *Hydrobia* door Swainson pas in 1840 werd beschreven. Ook bij de Ronde Beekmuts *Ancylus fluviatilis* staan abu-sievelijk haakjes om de auteur vermeld. De naamgeving van *Ferrissia wautieri* (Mirolli, 1960) is al jaren een discussiepunt. Hubendick (1970) plaatste deze naam al in de synonymie van *F. clessiniana* (Jickeli, 1882) hetgeen thans als correct moet worden beschouwd. In de tekst op pp. 170 wordt nog gesuggereerd dat de naam mogelijk veranderd moet worden in *F. isseli* (Bourguignat, 1853) [moet zijn Bourguignat, 1866], echter deze optie wordt door Falkner & Von Proschwitz (1998) betwijfeld.

Hoofdstuk 4 behandelt de relatie tussen soorten en hun omgeving (oecologie) en de verspreiding in Nederland. Aan het eind wordt een overzicht gegeven van de mariene mollusken uit binnendijkse wateren. In dit deel wordt in de tekst *Embletonia pallida* genoemd [niet vermeld in de index], een naam die thans als synoniem wordt beschouwd van *Tenellia adpersa*, een soort die eveneens in hetzelfde hoofdstuk vermeld wordt. Op de in de tabel gebruikte naamgeving valt nog wel wat aan te merken. Bij de behandeling van het geslacht *Littorina* s.l. ware het verstandiger geweest om het voortreffelijke naslagwerk over deze groep van Reid (1996) te volgen. Het ondergeslacht voor de Gewone Alikruik wordt dan *Littorina* in plaats van *Algaroda*. Dit geldt ook voor de groep van Ruwe Alikruiken, die in het ondergeslacht *Neritrema* behoren in plaats van *Littorinivaga*. Tevens dient vermeld te worden dat Olivi de auteur is van *L. saxatilis* en niet heer Olivier. Erg conservatief zijn de auteurs bij *Cingula* (*Onoba*) *semicostata aculeus* waarvoor zelfs een nieuwe Nederlandse naam wordt geïntroduceerd! Deze jaren '30 notatie is verwarrend, zowel *semicostata* als *aculeus* worden tegenwoordig als twee valide soorten beschouwd, beide behorende tot het geslacht *Onoba*. Hoofdstuk 5 gaat over bescherming en beheer van onze zoetwaterslakkenfauna. In het bijzonder voor waterkwaliteitsbeherende instanties is dit hoofdstuk een waardevol geheel. Van internationaal belang en vooruitlopend op de publikatie van een Rode Lijst is de evaluatie over voor- en achteruitgang van soorten. Hoofdstuk 6 is een kort hoofdstuk over geologische geschiedenis gekoppeld aan het voorkomen van zoetwatermollusken in het Kwartair [de laatste 2 miljoen jaar]. Hoofdstuk 7 gaat over verzamelen en bewaren. Een

traditioneel hoofdstuk dat in nagenoeg geen enkel molluskenboek ontbreekt. Klassieke verzamelmethode met keukenzeven blijken, getuige de afbeelding, nog steeds in zwang. Aan het eind van dit hoofdstuk worden de belangrijkste Nederlandse verenigingen cq instellingen belicht, die zich met malacologie bezig houden. Hoofdstuk 8 is een tabel waarmee men tot op de familie kan determineren en hoofdstuk 9 is een inleiding tot de soorten. In de hoofdstukken 10 en 11 worden de huissjeslakken en tweekleppigen uitgebreid behandeld.

Voorafgaand aan de soortbehandeling wordt per familie een tabel gegeven. De gegevens over de soorten zijn voorzien van prachtige potloodtekeningen en twee verspreidingskaartjes (één tot 1970 en één na 1970). Hoofdstuk 12 is een uitgebreide verklarende woordenlijst die zo als "Informatieblad" voor de NMV gebruikt zou kunnen worden en hoofdstuk 13 is de literatuurlijst. Hier mis ik een verwijzing naar Meijer, 1990, een artikel waarin klaarblijkelijk veel fossiele soorten van Nederland beschreven staan. Ook de vele jaren gebruikte "Systematische lijst van Nederlandse recente en fossiel mollusken" van Janssen (1975) mist in deze opsomming. Het boek wordt afgesloten met een korte Engelse samenvatting, enige bijlagen en een index van dier- en plantennamen.

Enige algemene opmerkingen:

De potloodtekeningen zijn van hoge kwaliteit en geven het exemplaar zeer natuurgelukkig weer. Een klein nadeel is dat ze misschien wat somber overkomen en het verschil tussen fossiel en recent materiaal niet duidelijk weergeven. Ook de vele kleurenfoto's, in het bijzonder diegene waarop levende weekdieren zijn afgebeeld, zijn schitterend en geven extra kleur aan dit mooie boekwerk. Voor de doorgewinterde hydromalacoloog blijft er toch nog wel wat te onderzoeken over. De "klassieke" problemen zoals het verschil tussen *Anisus leucostoma* en *A. spirorbis*, *Radix peregra* en *R. ovata* en de namen van de fossiele *Corbicula*-soorten blijken ook nu nog niet afdoende oplosbaar. Jammer is het feit dat een standaardwerk van dit kaliber alleen in het Nederlands verschijnt. De brochure, die half Nederlands half Engels is doet meer vermoeden maar helaas wordt slechts een zeer korte Engelse samenvatting gegeven. Een gemiste kans, die na het verschijnen in 1984 van Janssen's uitmuntende (eveneens uitsluitend in het Nederlands verschenen) boek over de fossiele mollusken van Miste niet meer gemaakt had mogen worden. Zeker als je beseft dat men anno 1999 bezig is aan een Engelse editie van een bijna 300 jaar eerder in het (oud)Nederlands verschenen malacologisch standaardwerk (Rumphius, 1704).

Het moet de lezer echter wel duidelijk zijn dat deze kritiek slechts als puntjes op de i moeten worden beschouwd. Het is een fantastisch standaardwerk, dat elke Nederlandse malacoloog, hydrobioloog en ecoloog dient te bezitten en dat tot ver in de volgende eeuw in geheel West Europa het toonaangevende werk zal zijn!

LITERATUUR:

Falkner & Von Proschwitz (1998). J. Conch. 36: 39-41; Dorsman & De Wilde (1929); Herklots (1862); Hoeksema (1998). Basteria 61: 101-114; Hubendick (1970); Janssen (1975). Med. WTKG 12(4): 115-170; Janssen (1984) Janssen & De Vogel (1965); Meijer (1990); Rumphius (1704); Van Benthem Jutting (1933, 1943)

R.G. Moolenbeek

Ommen, Schaapherder bij de bron op de Lemelerberg